

VICENÇ PAGÈS JORDÀ > TEXT

L'estudiant
de la Garrotxa
de Josep Berga i Boix

Els amors impossibles de Josep Berga

Josep Berga i Boix (la Pinya, 1837 – Olot, 1914) és un escriptor situat a l'ombra de Marian Vayreda. Tots dos formen el que els historiadors de la literatura anomenen «el grup d'Olot», que és el grup més reduït del qual tinc notícia. Berga comparteix amb Vayreda la ideologia carlina i l'atracció per la pintura, que és el primer àmbit artístic que va triar. De fet, el seu primer llibre va aparèixer quan s'acostava als seixanta anys. Va ser Carles Bosch de la Trinxeria qui el va animar a dedicar-s'hi. No és estrany que comparteixin una visió pairalista i romàntica de la literatura.

>> *Bust de Josep Berga i Boix.
Obra del seu deixeble Miquel Blay i Fàbregas.
Museu Comarcal d'Olot, ca. 1910.*

L'estudiant de la Garrotxa és l'única novel·la que Josep Berga va publicar en vida. Va ser el 1895 a «Les Ales Estes», una col·lecció on cada quinze dies apareixia un llibre que ara considerariem de butxaca. Al seu costat hi trobem autors com Víctor Català, Carles Soldevila, Agustí Esclasans i Narcís Oller.

A la Garrotxa del segle XIX, estudiar significava ingressar en el seminari de Girona, que és el que fa el protagonista innominat de la novel·la: «Érem set o vuit que, si fa o no fa, tanta vocació tenia un com l'altre: tiràvem per capellans perquè ens deien que menjaríem pa blanc». «Ens reunírem sis, que ni triats, tots del costat d'Olot, acostumats a beure aigua fresca i regalada, i a anar prims de ventre». Amb aquest començament, sembla que estem a punt de llegir les vicissituds d'una colla de joves que es troben lluny de casa, però, més que parlar del dia a dia a la ciutat, el novel·lista s'interessa per les vacances d'estiu, quan l'estudiant torna a la Garrotxa. Com que té habilitat per al dibuix, li encarreguen que pinti una capella. En aquells dies coneix una noia de la seva edat, Margarida, amb qui de seguida s'avenen. Com a seminarista, s'hi sent atret perquè és pura: «Prop seu et sents confortat, com per un perfum celestial, per un encens puríssim que vivifica». Amb tot, aquesta atracció pot tenir conseqüències. Vegem, per exemple, aquest diàleg: «No seràs pas capellà? —Per què no? —Perquè es coneix. —Tampoc tu no et faràs monja... —Qui sap? —Malaguanyada per monja...». Però l'estiu s'acaba i ells no gosen fer cap mal pas. L'estudiant se'n torna a Girona i al cap d'un temps ella ingressa en un convent. Així acaba la primera part del llibre.

Quan comença la segona, s'han escolat sis anys. El protagonista ha deixat el seminari i estudia dibuix a Barcelona. Arribat l'estiu, torna cap a la seva terra, concretament a Lledonera, una població situada entre l'Empordà i la Garrotxa, on ha de pintar una col·legiata (tot indica que es tracta de Lladó). Entra en contacte amb la família que li ha encar-

>> «*Ramat de xais*», oli sobre tela de Josep Berga i Boix, ca. 1912.

regat la feina i coneix Ciseta, la pubilla. Té la seva edat i una puresa comparable a la de Margarida. Fa l'efecte que s'acosten moments dolços.

Malauradament, arriba un enginyer de Madrid per construir una carretera. Aquest home no és només orgullós i barroer, i no només s'aprofita de la bona fe de la família i del poble, sinó que és portador d'una malaltia contagiosa, que fatalment encomana a Ciseta, a qui s'acosta tant com pot. Ciseta sobreviu, però queda esguerrada. L'antic estudiant abandona Lledonera i el llibre s'acaba.

Josep Berga i Boix ho va encertar quan va decidir escriure el llibre en primera persona. Aquesta tria li va impedir caure en l'encarcament d'altres prosistes de l'època, oferir alguns monòlegs memorables i mostrar un petit catàleg d'ironies garrotxines (per exemple, el bisbe és «el de la barretina esquerdada»). El lèxic resulta moderadament localista; consignem, per exemple, l'adjectiu *carquinyoli*, que s'aplica a productes de baixa qualitat. Hi trobem més d'un llatinisme, com és natural en un exseminarista. La mi-

>> *Carles Bosch de la Trinxeria* (Prats de Molló, 1831 - la Jonquera, 1897).

llor escena és la del sopar al mas, quan l'estudiant és obligat a ingerir grans quantitats de menjar i de vi: «Home, no sigui *tonto*... Aquest es cull a casa; no hi ha matrefacàries; és pur de la Garrotxa; s'hi pot dir missa». En canvi, en la part sentimental hi trobem aaltar personalitat. A les últimes línies llegim: «L'àngel del paradís que et dona-

Escriure en primera persona li va permetre mostrar un petit catàleg d'ironies garrotxines (per exemple, el bisbe és «el de la barretina esquerdada»)

>> *Pujada de Sant Martí.
Seminari de Girona*

L'oposició entre l'Empordà i la Garrotxa és un altre leitmotiv de la novel·la. Val la pena reproduir un fragment del debat que té lloc al santuari dels Àngels i que reproduïx tòpics encara vigents. Un personatge afirma: «Val més un racó de la Garrotxa que deu Empordans. No em vinguis amb planúries que fadiguen la imaginació sols de pensar-hi». L'altre argumenta: «Aquí es balla la dansa pírrica, la sardana, desconeguda per vosaltres; aquí les dones conserven el tipus grec, les noies semblen Venus, i els homes gegants de la raça de Sant Cristòfor». Contraargumentació: «Els muntanyesos tenen la pell més forta; allà es respira l'aire pur, perfumat per mil plantes aromàtiques. [...] Allà es balla el contrapàs i toquen la cornamusa, que sembla música d'almogàvers; les noies repunten uns ballets que tota la sal hi vesca». Apuntem, de passada, que l'estudiant de la Garrotxa té l'òrgan de la vista prodigiosament desenvolupat: des de Girona veu la ciutat de Vic i —més difícil encara— des de Lladó/Lladonosa arriba a albirar les illes Medes.

Un dels clixés que circula sobre Josep Berga i Boix és que, com que tenia formació pictòrica, va sobresortir en la descripció de paisatges. Doncs bé, malgrat algun correlat objectiu, no és el cas. Hi trobem més aviat components autobiogràfics, ja que tant l'autor com el protagonista van estudiar per capellà i van plegar per consagrar-se a la pintura. En aquest sentit, el títol del llibre pot remetre a la cançó popular *L'estudiant de Vic*, que narra com un seminarista es va enamorar d'una vídua a qui després va abandonar: «Nines que veniu al món, / no us fieu de gent de llibres; / tenint-ne quatre rasons / ja se'n van a cantar missa».

Vicenç Pagès Jordà
és escriptor.

Destaquem, així mateix, la desconfiança absoluta davant tot el que ve de Madrid —representat per l'enginyer—, una ciutat corrupta, egoista, incomprendible, que no sap educar ni construir carreteres: «Porten or a la gorra i misèria a la butxaca, i ni el dimoni és capaç d'entendre'ls». El punt de vista és

exactament el mateix que el de Carles Bosch de la *Trinxeria* a *L'hereu Noradell*. Pot sorprendre, en canvi, que els habitants de Lledonera desitgin que la carretera passi com més a prop de la col·legiata millor, una demanda que avui trobaríem poc respectuosa amb el llegat arqueològic. En contrast amb el discurs anticlerical que predomina en els nostres dies, la majoria dels membres del clergat que apareixen al llibre són amables, comprensius i fins i tot bromistes.

>> *Ball dels cabeçuts.*

va vida ha desaparegut», però més que desaparèixer s'ha marcit. Sobta que, en un entorn tan religiós, envoltat de paborbes, rectors i vicaris, resant l'àngelus i dient el rosari cada dia, l'antic estudiant abandoni la noia esguerrada sense pensar-s'hi dues vegades, incapaç de sacrificar-s'hi. Com va succeir amb Margarida, el protagonista es revela conformista i pusil·lànim.

Un dels clixés sobre Josep Berga i Boix és que, com que tenia formació pictòrica, va sobresortir en la descripció de paisatges. Doncs bé, no és el cas